

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STV004
VT05
Handledare: Anders Sannerstedt

Smutsiga politiker vid makten

En studie av medborgares förtroende för korrumperade politiker

Jessica Pettersson

Abstract

Researchers in the field of political corruption generally expect voters in democratic states to lose trust in corrupted politicians. However, there are cases where corrupted politicians maintain their popularity, a phenomenon studied in this thesis. Focus lies on three cases of political corruption: the Italian Prime Minister Silvio Berlusconi who has been the subject of several judicial investigations and court cases; the impeached former president of Lithuania, Rolandas Paksas; and the German Christian Democratic Union's (CDU) involvement in a party funding scandal. The cases are chosen based on the method of agreement. Berlusconi, Paksas and CDU have all, in spite of their corrupt behaviour, kept or regained popular support among a large group of their country's citizens. This paradox is studied within the frames of the actor-structure model, in an explorative way. The study shows that a mixture of political culture; the state of the society where the corruption takes place; media coverage; money supply; and other politicians' actions influence the level of popular support. However, voters do not seem to accept political corruption *per se*, but the lack of relevant political alternatives provides them little other choice than to support these corrupted politicians and parties.

Keywords: political corruption, trust, Silvio Berlusconi, Rolandas Paksas, CDU

Innehållsförteckning

1 POLITISK KORRUPTION SOM FORSKNINGSOMRÅDE	4
1.1 SYFTE OCH PROBLEMSTÄLLNING.....	5
1.2 METOD OCH AVGRÄNSNINGAR.....	6
1.3 TEORETISKT RAMVERK.....	8
1.4 MATERIAL	9
1.5 DISPOSITION.....	10
2 POLITISK KORRUPTION - EN DEFINITION.....	11
3 BAKOMLIGGANDE ORSAKER TILL POLITISK KORRUPTION.....	13
4 FÖRTROENDE OCH ANSVARSUTKRÄVANDE	15
4.1 ANSVARSUTKRÄVANDE	15
4.2 FÖRTROENDEDEFINITIONER	15
4.3 ”FÖRTROENDEPOLITIK” OCH ÖKAT MEDIEINFLYTANDE.....	16
4.4 LEDER FÖRTROENDE TILL POLITISK AKTIVITET?	17
5 SILVIO BERLUSCONI OCH POLITISK KORRUPTION I ITALIEN.....	18
5.1 BAKOMLIGGANDE FAKTORER TILL ACCEPTANS AV POLITISK KORRUPTION	19
5.1.1 Strukturella faktorer	20
5.1.2 Aktörsfaktorer.....	21
6 ROLANDAS PAKSAS OCH POLITISK KORRUPTION I LITAUEN	24
6.1 BAKOMLIGGANDE FAKTORER TILL ACCEPTANS AV POLITISK KORRUPTION	25
6.1.1 Strukturella faktorer	25
6.1.2 Ekonomisk utveckling	26
6.1.2 Aktörsfaktorer.....	27
7 CDU/HELMUT KOHL OCH POLITISK KORRUPTION I TYSKLAND.....	29
7.1 BAKOMLIGGANDE FAKTORER TILL ACCEPTANS AV POLITISK KORRUPTION	30
7.1.1 Strukturella faktorer	30
7.1.2 Aktörsfaktorer.....	31
8 DISKUSSION.....	33
8.1 SOCIALISERINGSFLÖDET.....	33
8.2 INFORMATIONSFLÖDET	34
8.3 BEGRÄNSANDE OCH MÖJLIGGÖRANDE FAKTORER.....	36
8.4 INGEN ”BLIND TRÖ” PÅ KORRUMPERADE POLITIKER	37
REFERENSER.....	38

1 Politisk korruption som forskningsområde

Forskningen på området för politisk korruption har ökat lavinartat under senare år. Intresset för ämnet tog fart i början av 1990-talet, i synnerhet i samband med den stora korruptionsskandalen i Italien. Ett problem som tidigare främst ansågs tillhöra tredje världen visade sig nu även vara utbrett i stabila västliga demokratier. Den ökade uppmärksamheten av politisk korruption beror till stor del på den ökade mediala fokuseringen på problemet. Under 1990-talet började t.ex. svenska dagstidningar att uppmärksamma korruptionsskandaler allt mer, vilket bl.a. resulterade i att problemet placerades högre upp på den svenska politiska agendan och därmed blev mer intressant att studera (Andersson 2002:235). Internationella organisationer har också intresserat sig för korruption i allt större utsträckning de senaste åren. En av de mest inflytelserika internationella organisationerna verksamma inom detta område är *Transparency International* (TI), vars årliga korruptionsindex över världens länder får stor uppmärksamhet. TI:s index baseras på *uppfattningen* om förekomsten av korruption i olika länder, vilket är nödvändigt då den faktiska förekomsten av korruption av naturliga skäl inte kan mätas.

Som akademiskt forskningsämne är politisk korruption gränsöverskridande. Fenomenet studeras inom flera olika discipliner, däribland statsvetenskap, juridik, nationalekonomi och sociologi. Dagens statsvetenskapliga korruptionsforskning präglas av en relativt stor konsensus, men det såg något annorlunda ut under 1960-70-talet. Då fokuserade korruptionsforskningen främst på utvecklingsländer som genomgick transition och modernisering. Forskarna bedömde att politisk korruption var mer utbredd i denna typ av stater (Huntington 1968:253ff, Scott 1969:221ff). Viss oenighet rådde dock huruvida korruption endast skulle anses ha en negativ påverkan på samhället. En falang ansåg att korruption skulle kunna ha en positiv inverkan på stater med trög byråkrati och kunna öka effektiviteten här (Nye 1967:297). Under senare delen av 1900-talet, i samband med flera uppmärksammade skandaler, ändrade korruptionsforskningen fokus och började även intressera sig för korruptionen i stabila västliga demokratier (bl.a. della Porta & Vannucci 1999, Heywood 1997, Rose-Ackerman 1999). Nu tycks forskarna vara överrens om att politisk korruption endast är av ondo, och i den samtida litteratur som studerats inför denna uppsats har ingen argumenterat emot detta.

Forskningen på området behandlar främst *bakomliggande orsaker* till, och i viss utsträckning *åtgärder* mot, politisk korruption. Få studier av den politiska korruptionens verkliga *effekter* har genomförts, troligtvis p.g.a. svårigheterna att empiriskt mäta problemet. De effekter som trots allt betonas inom den statsvetenskapliga disciplinen är bl.a. ökad misstro gentemot enskilda politiker, politiska partier, institutioner eller gentemot det politiska systemet som helhet, vilket i sin tur antas leda till minskat valdeltagande. Forskning visar vidare att politisk korruption kan ge ökat stöd till oppositionspartier och särskilda farhågor uttrycks vad gäller ökat stöd för högerextrema partier (De Winter 2003:103f). Medborgare kan emellertid välja att fortsätta stödja de korrump-erade politikerna, en företeelse som studeras i denna uppsats.

1.1 Syfte och problemställning

I den samtida korruptionslitteraturen råder det, som nämns ovan, stor enighet om att politisk korruption av flera orsaker är negativ för en stats samhällsutveckling, oavsett om korruptionen sker i en stabil demokrati eller i en stat under transition. Huvudparten av forskarna på området utgår därmed, med viss rätta, ifrån att medborgare i västliga demokratier fördömer politisk korruption. Så är dock inte alltid fallet. Politiker lyckas ibland behålla väljarnas stöd trots misstankar om, och ibland även bevis för, att de har ägnat sig åt korrump-erad verksamhet. I denna uppsats ägnas uppmärksamhet åt denna paradox och frågeställningen lyder således:

Varför behåller vissa politiker medborgarnas förtroende trots att de har agerat korrupt?

De faktorer som kan tänkas ligga till grund för att allmänheten i vissa fall fortsätter att stödja korrump-erade politiker kommer att granskas, med huvudsakligt syfte att *öka förståelsen* för fenomenet ifråga. Uppsatsens *första delsyfte* är att studera och definiera politisk korruption kontra medborgares förtroende för politiker. Det *andra delsyftet* är att lokalisera eventuella bakomliggande orsaker till allmänhetens acceptans av politisk korruption, vilket görs med hjälp av tre empiriska korruptionsfall. De politiker som studeras närmare i uppsatsen kan i framtiden tänkas förlora eller redan sägas ha förlorat sitt folkliga stöd. Det faktum att de trots allt lyckades behålla sitt stöd en tid efter att korruptionen uppdagades, gör emellertid fenomenet värt att studera.

1.2 Metod och avgränsningar

För att komma närmare svaret på frågeställningen fokuserar uppsatsen på tre konkreta fall av korruption, där politiker och politiska partier har behållit sitt stöd under en kortare eller längre period. Fallen som behandlas är:

- Silvio Berlusconi, den korruptionsanklagade nuvarande premiärministern i Italien,
- Rolandas Paksas, den f.d. presidenten i Litauen som avsattes genom riksrevisionsrätt och
- CDU¹, det tyska kristdemokratiska partiet, och deras inblandning i den stora partifinansieringsskandalen.

Uppsatsen börjar således i den beroende variabeln och kan därmed sägas använda sig av en *lika utfalls-design* som forskningsmetod (Esaiasson et al 2003:126). Metoden är hämtad från John Stuart Mills *method of agreement* och syftar till att hitta en eller flera tänkbara gemensamma nämnare mellan inbördes olika fall, som alla har det studerade problemet gemensamt (Landman 2000:27). Möjligheten att upptäcka direkta kausala relationer mellan bakomliggande faktorer till och acceptansen av politisk korruption är emellertid begränsad, då samhällsförhållanden är oerhört komplexa och svåra att isolera (Peters 1998:29). Uppsatsen syftar därmed inte till att ge en heltäckande förklaring till det studerade fenomenets uppkomst, utan ämnar mer *explorativt* studera *eventuella* bakomliggande faktorer för att härigenom öka förståelsen för fenomenet ifråga.

De tre empiriska fall av politisk korruption som studeras i uppsatsen är hämtade från stabila europeiska demokratier. Med uppsatsens frågeställning som utgångspunkt krävs det att studien behandlar just *konsoliderade demokratier*, eftersom det främst är i denna typ av stater som medborgares ansvarsutkrävande av politiker är att vänta. Det är även här som politisk korruption sägs vara mest skadlig (Heywood 1997:121).² De studerade staternas demokratiska historia är emellertid olika långa, där Italien och Tyskland har en demokratisk historia som sträcker sig drygt 50 år tillbaka i tiden, medan Litauen som demokratisk stat endast är drygt tio år gammal.³

De studerade fallen representerar fall av politisk korruption i *Europa*, där medborgarna har valt att fortsätta stödja sina politiker. Europeiska stater valdes, då huvudparten av den senaste korruptionslitteraturen fokuserar på just

¹ Christlich Demokratische Union (CDU)

² Enligt Heywood går politisk korruption emot grundläggande demokratiska principer, dels om medborgares jämlika ställning i förhållande till offentliga institutioner, dels om öppenhet vid beslutsfattning (1997:121).

³ Tysklands och Italiens sammanhängande demokratiska historia har sin början efter andra världskrigets slut, medan Litauens demokratisering inleddes i samband med återupprättandet av självständigheten från Sovjetunionen år 1991.

denna kontinent. Kravet på att korruptionen skulle ha ägt rum i konsoliderade demokratier bidrog också till att europeiska stater utgjorde goda studieobjekt. Valet föll på Italien, Litauen och Tyskland bl.a. då de kan sägas tillhöra tre *skilda regioner* av kontinenten: Sydeuropa, Östeuropa och Nordeuropa. Genom att utgå ifrån fall från olika regioner där t.ex. politisk kultur, religion och historia till viss del skiljer sig åt, ökar möjligheten att hitta de gemensamma förklaringsfaktorerna. Det blir möjligt att se om vissa förklaringsfaktorer endast tycks förekomma i en viss kontext eller om de återkommer i de olika fallen. Korruptionslitteraturen gör ofta gällande att politisk korruption är mer utbredd i syd- och östeuropeiska stater än i norra Europa (della Porta & Mény 1997:2). Att integrera den tyska partifinansieringsskandalen i analysen, trots att detta fall skiljer sig något från de övriga två, kan därför förhoppningsvis ge en bredare förklaringsgrund och öka förståelsen för fenomenet ifråga.

Fallen utgör vidare korruption på *politisk toppnivå*, där berörda politiker kan sägas ha överlevt skandalen. Politikerna/partierna har behållit sina politiska mandat alternativt delar av sitt väljarstöd. Korruption på lägre nivå, eller fall där berörda politiker har förlorat sitt stöd, har valts bort. De studerade fallen har olika karaktär såtillvida att Berlusconi främst anklagas för korruptionsbrott som begåtts *innan* han tillträdde som premiärminister, medan Paksas agerade korruperat *under* sin tid som president. CDU-fallet skiljer sig åt ytterligare, då det gäller ett *politiskt parti* vars stöd dalade efter att några aktörer inom partiet hade agerat korrupt. Fall av politisk korruption tycks vara extremt kontextberoende, vilket gjorde det svårt att inför denna studie hitta fall som var mer kompatibla och samtidigt relativt omskrivna.

Svenska fall av politisk korruption har inte införlivats i studien av den anledningen att det inte finns några tydliga fall av sökt karaktär här. Korruption på svensk politisk toppnivå har inte avslöjats ännu, åtminstone inte om man får tro den svenska korruptionslitteraturen. De ”korruptionsaffärer” som har rönt störst uppmärksamhet, t.ex. den s.k. Sahlinaffären,⁴ ter sig relativt milda i en internationell jämförelse. En stor del av de politiska s.k. korruptionsaffärer som har uppmärksamats i Sverige på senare år bedöms inom den svenska forskningen snarare vara politiska *skandaler* än politisk korruption.⁵

⁴ Dåvarande vice statsminister Mona Sahlin avslöjades år 1995 ha använt regeringens kontokort flertalet gånger vid privata inköp. En förundersökning inleddes, men lades ner då åklagaren inte fann att Sahlin hade gjort något brottsligt (Johansson 2004:69ff).

⁵ När politisk korruption avslöjas behöver den inte resultera i en skandal. En skandal å andra sidan kan ha sin grund i korruption, men behöver nödvändigtvis inte ha det (Johansson 2004:40).

1.3 Teoretiskt ramverk

Den samtida korruptionsforskningen består mestadels av deskriptiva fallstudier och en allomfattande teori på området har ännu inte utvecklats. Det kan i huvudsak tänkas bero på att korruptionen i sig utgör en hemlig verksamhet, något som gör den svår att studera. Som nämns ovan har de studerade fallen valts efter *lika utfalls-designmetoden*, en metod som enligt Esaiasson et al. används i teoriutvecklande studier (2003:126f). Uppsatsen ämnar därmed föra en i viss mån teoriutvecklande diskussion, men då studien begränsas till endast tre empiriska fall kan inga slutsatser på något sätt säkerställas. Väsentligt många fler fall av samma typ skulle behöva studeras för att ge resultaten hög validitet och för att några tydliga generella drag skulle kunna frambringas. Eftersom uppsatsen styrs av empiriska observationer kan den sägas vara av *induktiv* karaktär. Den är emellertid endast delvis induktiv, då de bakom-liggande orsakerna som diskuteras i uppsatsen måste begränsas med anledning av det begränsade utrymmet och tillgången på material.

En aktör-strukturansats kan vara lämplig som metateoretiskt ramverk, för att närma sig svaret på uppsatsens specifika frågeställning. *Strukturer* är inte klart givna fenomen och litteraturen på området presenterar en mängd olika definitioner. Bo Rothstein beskriver strukturer som ”mönster med en viss varaktighet” (1988:33), medan Lennart Lundquist menar att de är ”mönster av beteenden och idéer” som kan vara av politisk, ekonomisk eller social karaktär (1998:33). Enligt Lundquist påverkar politiska strukturer mer officiella allokeringar av värden, ekonomiska strukturer har inflytande över distributionen av varor och tjänster medan sociala strukturer påverkar övriga omständigheter (1987:41f). Till formen skiljer Lundquist vidare på idé- och beteendestrukturer, där det förra bildas av ”människors normer och verklighetsuppfattningar” medan det senare utgörs av människors individuella och kollektiva handlande (ibid). Det finns även en mängd olika typer av *aktörer*, men typiska för huvudparten är, enligt Lundquist, medvetenheten och förmågan att handla (ibid).

Det finns ett starkt samband mellan strukturer och aktörer, då samhället är skapat av människan, samhället är en objektiv verklighet samtidigt som människan är socialt skapad (Lundquist 1987:46). Strukturer och aktörer är därmed delar av samma, ständigt pågående process. Ett integrerat aktör-struktur tänkande tar hänsyn till detta ömsesidiga beroende mellan strukturer och aktörer, något som är väsentligt för en helhetsbild av de bakomliggande orsakerna till varför politisk korruption i vissa fall accepteras. Aktör-strukturansatsen överbrygger således klyftan mellan determinism, tanken att aktören är helt beroende av strukturerna, och voluntarism, tanken att aktören agerar helt självständigt (Lundquist 2001:19). De samhällsmönster som

studeras med hjälp av ett aktör-strukturtänkande antas dock vara starkt kontextberoende (Lundquist 1993:72), vilket i det här fallet försvårar en generalisering av resultaten i studien.

I uppsatsen utgör väljarna aktörer. Väljarna formar sina beslut individuellt, men samtidigt påverkas de medvetet och omedvetet av den rådande samhällsstrukturen. Statliga institutioner, politisk kultur, religion m.m. utgör delar av den struktur som påverkar om väljarna har förtroende för sina politiker. Denna påverkan sker, enligt Lundquists modell, genom tre flöden: *socialiserande*, *informerande* och *begränsande/möjliggörande* faktorer (1987:48ff). Socialiseringsflödet är en inskolning av medborgare i grupper, organisationer och samhället, genom vilken aktörerna långsiktigt påverkas i sitt sätt att tänka och förhålla sig till samhället. Informationsflödet beskriver strukturen, men hur aktören påverkas av detta beror dels på hur informationen filtreras och dels på hur aktören tolkar den. Det krävs därmed att aktören är mer aktiv som mottagare av information än i socialiseringsflödet. De begränsande och möjliggörande faktorerna sätter slutligen gränser eller öppnar möjligheter för aktören. Väljarna kan som aktörer i sin tur vara med och påverka och förändra dessa strukturer. I hur stor utsträckning den rådande samhällsstrukturen, genom dessa tre flöden, kan tänkas påverka medborgarnas beslut att fortsätta stödja korrumperade politiker, diskuteras i uppsatsens avslutande kapitel.

1.4 Material

Uppsatsen bygger på sekundärmaterial där främst samtida korruptionslitteratur har studerats, men också litteratur på området för politisk etik och väljarförtroende. Uppsatsens konkreta problemställning behandlas i mycket begränsad utsträckning i litteraturen, då forskare på området vanligtvis utgår ifrån att väljarna fördömer politisk korruption. Det har därför till viss del varit problematiskt att hitta relevant material.

Vad gäller de empiriska delarna är tillgången på litteratur begränsad. Det finns dessutom anledning att förhålla sig särskilt kritisk till vad som finns att tillgå på området. Det kan exempelvis antas att en person som har ägnat sin tid åt att skriva ett större verk om Silvio Berlusconi med titeln *Berlusconi's Shadow – Crime, Justice and the Pursuit of Power* inte är helt välvilligt inställd till sitt studieobjekt. Korruption i Italien är emellertid ett relativt väl studerat fenomen, såväl inom den akademiska litteraturen som inom den populärvetenskapliga genren. Det finns däremot ingen akademisk litteratur att tillgå beträffande Rolandas Paksas-fallet. Materialet om Paksas har istället inhämtats från den litauiska nyhetsbyrån *ELTA* som förmedlar inhemska nyheter på engelska, från *the Economist* samt studerats på plats i Litauen vårterminen 2004. Även vad gäller CDU-fallet är tillgången till akademisk

litteratur relativt begränsad, åtminstone den som går att få tag på via svenska bibliotek. Här har *der Spiegel* och *the Economist* fungerat som kompletterande material.

1.5 Disposition

Inledningsvis presenteras olika definitioner av politisk korruption och de bakomliggande faktorer till fenomenet som, enligt den akademiska litteraturen, anses väger tyngst. Eftersom det inte är korruptionen i sig - utan väljarnas acceptering av densamma - som studeras i denna uppsats, följer en diskussion om väljarnas förtroende för och ansvarsutkrävande av sina politiker. Därefter tar de empiriska avsnitten vid, och i nämnd ordning presenteras fall av politisk korruption i Italien, Litauen och Tyskland. Mest uppmärksamhet ges åt det italienska fallet, eftersom det är mest utdraget tidsmässigt och därmed mest omskrivet. Den faktiska korruptionen granskas inte närmare utan istället belyses fallen mer översiktligt och de eventuella bakomliggande faktorerna till medborgarnas acceptans av fenomenet presenteras. I den avslutande diskussionen görs försök att avgöra vilka bakomliggande orsaker som kan tänkas väga tyngst för det studerade fenomenets förekomst.

2 Politisk korruption - en definition

Hur begreppet politisk korruption ska definieras är inte helt självklart. Att det rör sig om korruption med koppling till den offentliga sfären, till skillnad från korruption i en bredare mening, är naturligt. Forskare på området är överrens om att korruption som antingen i sin helhet sker inom den offentliga sfären, eller i gränslandet mellan den offentliga och den privata sfären, faller inom ramarna för politisk korruption. Det påpekas dock att de båda sfärerna ibland överlappar varandra och det då är svårt att urskilja om korruptionen kan betecknas som politisk eller inte (Heywood 1997:5). Hur politisk korruption definieras juridiskt varierar mellan olika stater, men en allmän definition som ofta återkommer inom korruptionsforskningen - och som denna uppsats ansluter sig till - är:

”Corruption is behavior which deviates from the formal duties of a public role because of private regarding (personal, close family, privat clique) pecuniary or status gains; or violates rules against the exercise of certain types of private regarding influence.” (J. S. Nye 1967:284).

Dessa avvikelser innefattar företeelser som mutor, nepotism och förskingring (ibid). Företeelser som inträffat innan eller efter att en politiker tillträdde på sin post, kan också de definieras som politisk korruption (Hodess 2004:11). Korruptionen kan vara av kollektiv karaktär och ha gynnat t.ex. ett politiskt parti (Ds 1999:62:45).

Studier på området fokuserar oftast på politisk korruption inom en stat eller en region. I dessa studier definieras korruption på något olika sätt från fall till fall, vilket inte kan tänkas spela någon avgörande roll för den enskilda studien. Problem uppstår dock när jämförelser mellan stater och olika typer av regioner ska göras. Forskarna på området har hittills inte lyckats utarbeta en definition av politisk korruption, som utan större brister klarar av jämförelser mellan länder. Det finns dels inte sällan en diskrepans mellan vad som i lag definieras som korruption och vad som i allmänhetens ögon anses vara ett korrupt beteende, dels ser dessa lagar olika ut i olika stater liksom allmänhetens syn på korruption skiljer sig åt länder emellan.⁶ Dessutom förändras lagar och allmänhetens syn på korruption över tid, vilket försvårar definitionen än mer. Denna uppsats använder ovanstående definition av politisk korruption, då uppsatsen inte främst fokuserar på korruptionen i sig utan istället på

⁶ I *Corruption and Government* diskuterar juristen och statsvetaren Susan Rose-Ackerman likheter och skillnader mellan mutor och gåvor (1999:91ff). Vad som anses vara en gåva i ett land kan bedömas vara en muta i ett annat.

acceptansen av densamma. Men för att visa på den problematik som jämförande korruptionsstudier har att brottas med, presenteras kortfattat nedan några återkommande definitioner av politisk korruption i jämförande studier:

Politisk korruption ses ibland som något som går emot det ”allmänna intresset”. När en politiker eller tjänsteman agerar i strid med detta allmänna intresse anses denne vara korruperad (Bull & Newell 2003:2, Heidenheimer 2002:8f). Problem med detta angreppssätt är svårigheten att definiera det allmänna intresset. Vad är egentligen det allmänna intresset och vem definierar detta? Detta allmänna intresse kan dessutom tänkas förändras över tid. Definitionen av politisk korruption enligt denna modell riskerar således att vara starkt beroende av den enskilde forskaren och dennes val av definition av det allmänna intresset.

Den inom korruptionsforskningen välkände Arnold J. Heidenheimer har utarbetat en modell om vit, grå och svart korruption för att underlätta komparativa studier inom området. Enligt Heidenheimers modell betecknar svart korruption fall där allmänheten och ”eliten” är överrens om att korruption föreligger. Grå är när antingen allmänheten eller eliten bedömer beteendet som korrupt. Vit korruption är när majoriteten i båda grupperna inte anser beteendet vara korrupt trots att det enligt lag klassas som sådant (Heidenheimer 1970:152). Fördelen med denna modell sägs bl.a. vara att den överlåter korruptionsdefinieringen på samhällsmedborgarna istället för på forskarna eller lagen (Johansson 2004:39). Men stämmer verkligen detta? Forskaren måste ju fortfarande exempelvis ta ställning till var gränsen mellan elit och allmänhet ska dras och vilka som ska representera respektive grupp. Vidare kvarstår svårigheten att jämföra korruption mellan länder och i tid, då allmänhet och eliter kan väntas bedöma samma typ av handlingar på olika sätt på olika platser och vid skilda tidpunkter. Dessutom måste medborgarna vara medvetna om att den eventuellt korrupta handlingen har ägt rum för att överhuvudtaget kunna göra en bedömning.

Ett tredje sätt att definiera politisk korruption på är genom en principal-agent-metod. Här anses korruption föreligga när en agent (t.ex. en tjänsteman) bryter mot ett kontrakt, till nackdel för principalen (t.ex. staten) och till fördel för en tredje part varifrån agenten har fått sitt uppdrag och (från vem agenten) dessutom får en belöning. Agenten klassas här som korrupt när denne sätter sina egna intressen före principalens och härigenom bryter mot föreskrivna regler (Bull & Newell 2003:2f). Fördelen med denna definition är att beteenden kan jämföras länder emellan trots olika lagar och olika syn på vad som karaktäriserar korruption. Jämförelsen kan dock hindras något av att det är upp till principalen att avgöra när kontraktet kan anses vara brutet. Principaler i olika samhällen kan tänkas i olika grad acceptera avvikelser från kontraktet.

3 Bakomliggande orsaker till politisk korrruption

En mängd olika orsaker ligger bakom fenomenet politisk korrruption. Ofta använder sig forskare av en kombination av flera olika förklaringsmekanismer, och några av dem presenteras här. Den *politiska kulturen* i det studerade samhället är en i litteraturen ofta återkommande förklaringsgrund till politisk korrruption.⁷ Korrruption sägs t.ex. vara mer vanligt förekommande i samhällen där allmänheten har svag tilltro till de politiska institutionerna. Denna tendens tycks vara särskilt stark i stater med en auktoritär historia, t.ex. i Sydeuropa och Central- och Östeuropa (Newell & Bull 2003, Holmes 2003). Vidare påpekas ofta i litteraturen att risken för korrruption är större i stater där den allmänna synen är att lagen och dess verkan är förhandlingsbar, vilket tycks vara fallet i Sydeuropa (Newell & Bull 2003, Jimenez & Cainzos 2003).

Enligt korrptionsforskaren Paul Heywood är den administrativa organisationen, dess effektivitet och sättet som den politiska ordningen institutionaliseras, avgörande för om korrruption kan antas spela en stor roll i statens utveckling (1997:11). En återkommande tes inom forskningsområdet är att starkt centraliserade stater, med en elit som har förfogat över makten en längre period och där moderniseringen har gått långsamt, är mer utsatta för korrruption än mer decentraliserade stater. Exempel på detta finns i stora delar av Sydeuropa (Newell & Bull 2003:39ff). Stark centralisering behöver dock inte generellt betyda att korrruptionen är mer utbredd än vid decentralisering. Exempel i Spanien visar snarare på att decentralisering av visst beslutsfattande kan öppna upp för ökad korrruption, då fler beslut måste fattas lokalt (Jimenez & Cainzos 2003:15). Samtidigt rankas mer centraliserade stater i Norden som några av de minst korrupta i världen. Skillnaden är visserligen att moderniseringen skett tidigare här.

Mer direkta strukturella orsaker till politisk korrruption som återkommande nämns inom korrptionslitteraturen, är politiska partiers och enskilda politikernas behov av finansiering (Rose-Ackerman 1999:127ff m.fl). Eller som Heywood konstaterar: ”demokratiska politiska processer kostar pengar” (1997:14). Riskerna för korrruption på detta område sägs ha ökat efter kalla krigets slut, då fokuseringen på ideologiska skillnader minskade, vilket i sin

⁷ Det finns en mängd definitioner av politisk kultur, men begreppet används ofta med syfte att beskriva mönster av attityder och beteenden inom vilka den politiska aktiviteten är inkapslad (Welch 1993:3ff).

tur minskade väljarnas intresse för politiken (Bull & Newell 2003:238). Följaktligen, för att återfå väljarnas intresse för politik krävs ökad finansiering, något som i sin tur ökar risken för korruption. Det framhålls t.ex. att införandet av personval i Sverige eventuellt har ökat risken för politisk korruption här (Ds 1999:62:97). Bevis för att så faktiskt är fallet tycks dock inte ha uppbringats.

Flera samtida studier av politisk korruption, i synnerhet de med ekonomisk inriktning, söker förklara problemet genom att främst fokusera på aktörens beteende. Avgörande för om en aktör kommer att agera korrupt eller inte, antas ofta vara beroende dels av förväntade vinster av korruptionen, dels av möjligheten att hitta villiga samarbetspartner (Andersson 2002:22). Möjligheterna för aktörer att handla korrupt anses av vissa forskare ha ökat under senare år. Privatiseringar av offentlig verksamhet har t.ex. lett till att politiker har kunnat sko sig privat, vilket det finns flera exempel på i postsocialistiska stater (Rose-Ackerman 2000:91ff). *New public management*-idén som blivit populär under senare år har bidragit till att gränsen mellan det privata och det offentliga har blivit mer otydlig, samtidigt som vissa kontrollmöjligheter har försvunnit, vilket har ökat riskerna för oegentligheter (Heywood 1997:13). Politiker som rör sig i gränslandet mellan det offentliga och det privata benämns av Donatella della Porta och Alberto Vannucci som *business politicians* (1999:69ff). De sägs bl.a. inneha ett svagare offentligt etos än tidigare generationers politiker och de understryker ofta vikten av ”vänskap” (ibid).

Hur allmänheten ser på bakomliggande orsaker till förekomsten av politisk korruption nämns i Staffan Anderssons avhandling vid Umeå universitet (2002:110ff). Här delas en intervjuad grups förförståelse för fenomenet in i institutionella, kulturella och politiska maktförhållanden samt i individuell moral. De svarande betonade särskilt institutionella och kulturella faktorer som avgörande orsaker till korruption, och till viss del även politiska maktförhållanden (ibid). Den individuella moralen ansågs emellertid spela mindre roll. När den moraliska aspekten väl nämndes, förklarades den inte sällan med t.ex. bristande omdöme eller politikernas maktfullkomliga personligheter (ibid). Dessa värderingar tyder på att förtroende för en enskild politiker inte nödvändigtvis behöver ändras i samband med en korruptionsaffär, då det främst är strukturella faktorer som anses vara orsaken till korruptionen, åtminstone om det går att förlita sig på nämnda undersökning.

4 Förtroende och ansvarsutkrävande

Då uppsatsens ambition är att besvara frågan varför vissa politiker lyckas behålla allmänhetens förtroende trots att de har agerat korrupt, kan en diskussion om förtroende och ansvarsutkrävande, med koppling till demokratiska principer, vara på sin plats. Genom att studera förtroendebegreppet närmare, kan vi bl.a. försöka avgöra om de väljare som fortsätter att stödja en korrumpad politiker får antas lita helt och fullt på denne, eller om de kan tänkas ha andra motiv till att stödja politikern ifråga.

4.1 Ansvarsutkrävande

Fria demokratiska val syftar inte endast till att erbjuda medborgare ett antal politiker, politiska partier och politiska program att välja mellan. Valen bör även påverka den politiska kulturen, ange den demokratiska tonen i landet, göra statligt anställda till "civil servants" och uppmuntra de demokratiskt valda politikerna att respektera och tjäna medborgarnas intressen (Miller et al 2002:559). Om en enskild politiker agerar på ett sätt som tydligen går emot allmänhetens intressen, har väljarna möjlighet att utkräva ansvar t.ex. genom att i nästkommande val lägga sin röst på någon annan. Detta ansvarsutkrävande är en av de demokratiska grundprinciperna (Möller 2000:24). Om en politiker agerar korrupt undermineras delvis de demokratiska principerna, då korruption per definition är en hemlig verksamhet som bl.a. begränsar en jämlik tillgänglighet till offentliga institutioner (della Porta, Vannucci 1999:9). En bevisligen korrumpad politiker kan således antas ha förbrukat allmänhetens förtroende och därmed sin rätt att vara medborgarnas representant. Men varför väljer allmänheten ibland att *inte* utkräva ansvar av sina korrumpade politiker? Har det möjligen något med begreppet "förtroende" att göra? Vad innebär det egentligen att ha förtroende för en politiker?

4.2 Förtroendedefinitioner

Begreppet "förtroende" är omdiskuterat, men viss konsensus går att skönja i debatten. Förtroende sätts alltid i relation till någon/något; en person ger sitt förtroende till en person, grupp eller institution och gör sig samtidigt sårbar

inför densamme (Levi & Stoker 2000:476). Vidare kräver förtroendegivaren ofta något i gengäld från den person, grupp eller institution som förtroendet ges till (ibid). Sociologen Piotr Sztompka definierar förtroende som ”en förhoppning om andra aktörers framtida pålitlighet” (1998:21). Men, som Bo Rothstein påpekar; att ha förtroende för någon är inte liktydigt med att ”hysa blind tro” till densamme (2003:238). Sztompka hävdar vidare att människor ofta anpassar sitt förtroende till olika *sociala roller* i samhället, istället för till enskilda individer (1999:56). Enligt Sztompka väger kompetens ofta tyngre än ärlighet vad gäller medborgarnas eventuella förtroende för personer som innehar vissa offentliga befattningar (ibid). Väljarna kan t.ex. hysa stort förtroende för en ledare med oegentligheter på sitt samvete, om denne samtidigt ger intryck av att besitta rätt ledaregenskaper, en organisatorisk talang och vara tillräckligt kompetent för sin befattning. I sin bedömning av ledaren letar väljarna därmed efter viss information i dennes uppträdande och uttalanden och sorterar samtidigt bort annan, irrelevant information (1999:84). Tommy Möller poängterar att förtroende är ett starkare begrepp än legitimitet och menar att legitimitet inte förutsätter förtroende, medan förtroende förutsätter legitimitet (2000:23).

4.3 ”Förtroendepolitik” och ökat medieinflytande

Allmänhetens förtroende för politiker sägs ha minskat under senare år (Levi & Stoker 2000:475). Samtidigt hävdas emellertid att förtroendet för *enskilda* politiker har blivit allt viktigare (ibid). Flera strukturella förändringar har omformat den miljö där politiken bedrivs. Enligt John B. Thompson har den traditionella klassbaserade partipolitiken med en tydlig höger-vänsterskala gradvis försvagats sedan 1960-talet och den ideologiskt grundade politiken har övergått i ”förtroendepolitik” (2000:111).⁸ I takt med att den ideologiska politiken har försvagats och att det samhälle vi lever i har blivit allt mer komplext, hyser medborgarna, enligt Thompson, i allt större utsträckning förtroende för att politiker ska tillvarata deras intressen (2000:112). Politikens individuella karaktär har därmed blivit allt viktigare för medborgarna vid deras val av representanter, något som kan tänkas skapa utrymme bl.a. för särskilt karismatiska politiker och populism.

Ju större vikt som läggs vid den enskilde politikern och dennes person, desto större inflytande kan det antas att massmedier som aktörer får att förmedla bilden av politikern till medborgarna. Medborgarnas bild av politiker och det politiska systemet erhålls i stor utsträckning genom massmedier. Medierna har bl.a. spelat en stor roll för allmänhetens ökade medvetenhet om den politiska korruptionens omfattning (Andersson 2002:67). Enligt Lennart Lundquist är dessutom ”de mest kända sanktionerna i fall av korruption [...] troligen

⁸ Thompson använder begreppet ”politics of trust”.

effekterna av massmediernas uppmärksamhet” (1998:210). Sålunda utgör medier viktiga aktörer med starkt inflytande över allmänhetens uppfattning om, och förtroende för, sina politiker. Det är därmed väsentligt att studera medie-vinklingen i olika korruptionsaffärer för att härigenom närma sig en förståelse för medborgarnas reaktioner i frågan.

4.4 Leder förtroende till politisk aktivitet?

Politiska, ekonomiska och sociala fenomen har inflytande över i vilken utsträckning allmänheten hyser förtroende för det styrande skiktet (Levi & Stoker 2000:475ff). Forskning visar på starka samband mellan minskat förtroende för politiker och uppfattningen att den sociala situationen i en stat försämras, att befintliga problem inte åtgärdas och att politiker inte svarar mot medborgarnas vilja (ibid). Det är emellertid oklart på vilket sätt förtroende påverkar politiskt deltagande. Å ena sidan hävdar vissa forskare att medborgare som hyser svagt förtroende för sina politiker är mer aktiva än andra i de demokratiska processerna, t.ex. i allmänna val, för att få en förändring till stånd (ibid). Samtidigt visar annan forskning på motsatt förhållande, d.v.s. att de som hyser stort förtroende för sina politiker är mer aktiva i politiska processer (ibid). Här följer tre fall av politisk korruption där orsakerna till det fortsatta aktiva väljarstödet granskas närmare.

5 Silvio Berlusconi och politisk korrupktion i Italien

Silvio Berlusconi, i grunden affärsman och mediemogul, tillika Italiens rikaste man, trädde in på den italienska politiska arenan år 1993 genom bildandet av partiet *Forza Italia*. Bakgrunden härtill kan bl.a. sägas vara den stora antikorrupktionkampanjen *mani pulite*⁹ som inletts i Italien i början av 1990-talet. Kampanjen frambringade den allvarligaste politiska krisen i landets historia och avslöjade ett system av korrupktion kopplat till politiker och affärsmän på alla nivåer i samhället. Utredningarna sträckte sig ända upp i det politiska toppskiktet och involverade bl.a. mer än 500 f.d. eller nuvarande parlamentsledamöter.¹⁰ En stor del av de korruptionsavslöjade politikerna tillhörde de styrande kristdemokratiska och socialistiska partierna. I samband med att många av dem tvingades avgå, skapades ett stort tomrum inom italiensk politik. I detta tomrum trädde Silvio Berlusconi in.¹¹

Forza Italia, ett liberalt parti¹² som bl.a. utlovade ökad frihet från staten, från ”kommunisterna” och från höga skatter samt värnade om traditionella familjevärden, erhöll omgående flest röster i parlamentsvalet 1994 (Ginsborg 2004:65f). De bildade regering med stödpartier på högerskalan, Lega Nord¹³ och Alleanza Nazionale,¹⁴ och Berlusconi utnämndes till premiärminister. Redan i slutet av samma år uppenbarade sig dock de första problemen. Det offentliggjordes att utredningar pågick vad gällde Berlusconis eventuella inblandning i korrumpierad verksamhet. Han anklagades för illegal partifinansiering, falsk redovisning, skattebedrägerier och för att ha mutar

⁹ ”Rena händer” är den svenska översättningen.

¹⁰ *Mani pulite* ses delvis som ett misslyckande då endast 600 personer dömdes, utav de omkring 3 200 personer som den utredande domarkåren önskade sända till rättegång (Lane 2004:116).

¹¹ Berlusconis motiv till att ge sig in i politiken kan man bara spekulera i. Det är dock väl känt att han haft goda kontakter med politiker som tvingats avgå i samband med *mani pulite*-utredningarna. Han var bl.a. god vän med den f.d. premiärministern och partiledaren för det socialistiska partiet, Bettino Craxi, som utgjorde ett av de tyngsta fallen i samband med korruptionsavslöjandena (Ginsborg 2004:63). Berlusconis val att själv träda in på den politiska arenan kan ha varit ett alternativ till att söka nya viktiga kontakter inom parlamentet som skulle underlätta Berlusconis affärsverksamheter. Andra motiv kan ha varit att en eventuell vinst för de f.d. kommunisterna i det kommande parlamentsvalet 1994 skulle kunna komma att innebära ändrade villkor för Berlusconis medieimperium.

¹² Innan partiet bildades genomfördes noggranna opinionsundersökningar där det framkom att mer än 75 procent av den italienska väljarkåren ville se en ny liberaldemokratisk rörelse företrädd av nya ansikten (Lane 2004:123).

¹³ Nordligt baserat parti som förespråkar stark regional autonomi.

¹⁴ Högerkoalition med neo-fascistisk historia.

domare och polis som utredde ekonomisk brottslighet, innan han tillträdde som premiärminister (*Economist* 28/4-2001). Lega Nord valde strax efter avslöjandet att dra tillbaka sitt stöd till den styrande alliansen, inte p.g.a. korruptionsanklagelserna mot premiärministern utan av andra orsaker, och regeringen föll den 22 december 1994.

I nyvalet till parlamentet i april 1996 erhöll center-vänsterkoalitionen, det s.k. Olivträdet, flest röster och bildade regering. Forza Italia erhöll visserligen flest röster som enskilt parti, men det tycktes ändå som om Berlusconi var på väg att förlora sitt politiska fäste, särskilt efter att en domstol i Milano 1998 funnit honom skyldig till korruptionsbrott och dömt honom till två år och nio månaders fängelse (Ginsborg 2004:79). Målet skulle dock, enligt italiensk lag, prövas i högre instans innan en eventuell fängelsedom skulle komma att avtjänas. Innan målet kommit upp i den italienska högsta domstolen, Corte di Cassazione, hölls år 2001 parlamentsval. Koalitionen Friheternas Hus, där Forza Italia var det största enskilda partiet, erhöll flest röster och Berlusconi valdes, trots pågående korruptionsrättegång, ånyo till Italiens premiärminister. I slutet av året fastställde Corte di Cassazione att Berlusconi var oskyldig till korruptionsbrotten (ibid).

Berlusconi åtalades emellertid på nytt, och anklagades bl.a. för att ha mutat domare i samband med försäljningen av det stora statliga livsmedelskonsortiet SME under 1980-talet. Premiärministern sökte värja sig mot åtalet bl.a. genom att införa immunitet för landets ledande företrädare, något som senare ogiltigförklarades i domstol (Oellers-Frahm 2005:107ff). Domen i mutmålet föll i december 2004. Rätten friade Berlusconi på en punkt, men fann att korruption förelåg på en andra punkt. Korruptionsbrottet var dock preskriberat och Berlusconi slapp därmed undan en fällande dom. Statsvetaren Gianfranco Pasquino ansåg det vara märkligt att Berlusconi friades, men konstaterade att det kanske inte var lämpligt att döma en sittande premiärminister (*Dagens Nyheter* 11/12-2004).

5.1 Bakomliggande faktorer till acceptans av politisk korruption

Att Silvio Berlusconi i skrivandets stund är Italiens premiärminister, förvånar och förundrar delar av omvärlden. Många frågar sig hur denne man som åtalats för en mängd korruptionsbrott, trots allt har lyckats vinna ett betydande stöd från de italienska medborgarna. Är italienarna lättlurade och godtrogna eller är de helt enkelt cyniska? Här följer en presentation av de i litteraturen återkommande faktorer som kan antas väga tungt som förklaring till det italienska folkets val av premiärminister.

5.1.1 Strukturella faktorer

Det finns en mängd *politisk-strukturella faktorer* som kan tänkas påverka de italienska väljarnas fortsatta förtroende för Berlusconi. En av dessa är det *splittrade italienska parlamentariska systemet*. Inte sällan har politiska partier slagits samman eller splittrats, och koalitioner bildats eller brutits. Under perioden 1996-2001 bytte 158 parlamentsledamöter partilojalitet och landet hade tre premiärministrar som styrde fyra olika regeringar (Jones 2004:249). Den senaste krisen kom i april i år då kristdemokratiska UDC drog sig ur koalitionsregeringen, vilket tvingade Berlusconi att bilda en ny regering, den 60:e i ordningen efter kriget (*Dagens Nyheter* 24/4-2005). Med dessa ständiga sidbyten kan det vara svårt för enskilda väljare att veta vad de olika politikerna och partierna står för. Då är Forza Italia, med dess sedan bildandet självklara ledare, ett parti som sticker ut bland andra och kan tyckas stå för stabilitet, något som kan tänkas bidra till fortsatt väljarstöd.

Flera av de korruptionsåtal som riktats mot Berlusconi har lagts ned p.g.a. preskription. Det italienska *rättsväsendet* har ofta kritiserats av internationella organ för att vara notoriskt långsamt, även om viss förbättring har skett under senare år (Lane 2004:233f). Det långsamma juridiska systemet möjliggör för brottslingar att undgå att straffas då deras brott riskerar att preskriberas. Corte di Cassazione har även rätt att sända tillbaka fall till lägre instanser för ny prövning (Lane 2004:241). En inflytelserik person med goda kontakter inom rättsväsendet kan därmed lyckas förhålla sitt fall tills dess att preskription infaller, något som tycks vara fallet vad gäller Berlusconis förehavanden.

En fällande dom har vidare inte alltid en moraliserande verkan utan betraktas istället av vissa italienare endast som ett nederlag i parlamentet, d.v.s. som ett tillfälligt nederlag (Jones 2004:51). Den dömda har inte begått ett brott utan har bara fått en dom emot sig. Italienska domstolar anklagas inte sällan för att vara ”politiserade” trots att domare inte är politiskt utnämnda. Berlusconi påstår sig ofta vara utsatt för politiska trakasserier av den, enligt honom, vänstervridna domarkåren (Lane 2004:132). Berlusconi har dömts i domstol på lägre nivå, men han har ännu inte dömts i den högsta juridiska instansen och kan därmed inte anses ha något brott att sona, vilket kan tänkas vara en anledning till att många italienska väljare fortsätter att stödja honom. Även om Berlusconi hade dömts i Corte di Cassazione hade det inte behövt betyda att han skulle ha förlorat förtroende bland allmänheten. Det skulle istället kunna ses som att hans politiska motståndare hade haft ett finger med i spelet.

I den korruptionslitteratur som behandlar Italien hävdas det ofta att korruption är mer accepterat i Italien än i t.ex. norra Europa (Bull & Newell 2003:234ff). Orsaker till detta sägs ibland vara att den italienska *politiska kulturen* har vissa tydliga *katolska drag*. Enligt flera bedömare kan det finnas kopplingar mellan politikernas moral och den katolska kyrkans sätt att förlåta synder (Jones 2004:23f, Lane 2004:279f). Misstag och felsteg, på ett personligt eller politiskt

plan, kan förlåtas och glömmas av medborgarna så länge viljan är att förbättras. Machiavielli gjorde redan på 1500-talet bedömningen att italienare var mer korrumpierade än andra, vilket enligt honom bl.a. berodde på den katolska kyrkan som dålig förebild (Jones 2004:22f). Om det finns något stöd för denna hypotes är emellertid oklart.

Något som talar emot att den italienska befolkningen i större utsträckning än andra accepterar politisk korruption är att Italien regelbundet, och med stort försprång, toppar Eurobarometerens återkommande opinionsundersökning av européers missnöje med det egna politiska systemets funktion (della Porta & Vannucci 1999:10f). Detta missnöje kan ha del i det italienska folkets stöd för Berlusconi. Enligt Robert D. Putnam är de regionala skillnaderna stora vad gäller italienares förtroende för varandra och för de styrande, där graden av förtroende är väsentligt större i norr än i söder (1996).¹⁵ Förekomsten och acceptansen av korruption tycks emellertid vara densamma i hela landet (Pujas & Rhodes 2003:741).

Clientelismo sägs vara ett nyckelord inom den italienska politiken (Jones 2004:20). Utan kontakter är det oerhört svårt att erhålla politisk makt eller en byråkratisk tjänst. *Raccomandazione* är nödvändigt, eller en *famiglia importante* (ibid). Att se efter sin familj och sina vänner och härigenom hålla fiender borta är vidare väsentligt för att behålla sin politiska makt. Berlusconi har tydligt tagit fasta på detta och har många lojala vänner som bl.a. erhållit parlamentsplatser genom Forza Italia, vilket kan antas hjälpa honom att behålla sitt politiska maktinflytande. Forza Italia sägs vidare ha haft starkt stöd på Sicilien vid valet 2001 (Lane 2004:197). Den sicilianska maffian som tidigare stöttade kristdemokraterna övergick till stor del till att stödja Forza Italia vid parlamentsvalet 1994. Bevis i undersökningar och rättegångar mot maffian ska ha bekräftat detta (Lane 2004:228). Den italienska organiserade brottsligheten erbjuder ibland ”packages of votes” till korrumpierade politiker (della Porta & Mény 1997:42f). Politikerna stärker då sitt stöd men förbinder sig samtidigt att återgälda dessa röster med mindre ”tjänster” (ibid). Om dessa brottsliga element har kontakt med Berlusconi kan det vara en delförklaring i hans framgångsrecept.

5.1.2 Aktörsfaktorer

Silvio Berlusconi själv kan antas vara den viktigaste enskilda aktören i detta sammanhang. Det faktum att italienarna generellt har ett relativt svagt förtroende för sina politiker gynnar Berlusconi, då han profilerar sig som någon som vänder sig emot den etablerade politiska eliten. Med framgång låter

¹⁵ Norra och södra Italien har helt olika historisk bakgrund. Medan södra Italien har en lång historia av sträng autokrati, hade norra Italien inslag av självstyre redan under 1100-talet (Putnam 1996:149f).

han sig porträtteras som en icke-politiker som leder en samling entreprenörer. Den tidigare nämnda della Porta konstaterar tillsammans med statsvetaren Yves Mény att korrumperade politiker ofta är mycket aktiva och kan uppvisa god ledarförmåga (1997:37), något som överensstämmer bra med Berlusconi. Han ses av många som en ”vinnare”, vilket kan tänkas attrahera väljare. Berlusconi har varit lyckosam såväl i sina affärer, som med sin fotbollsklubb AC Milan¹⁶ och inom politiken. Många medborgare kan tänkas beundra hans framgång. De kanske själva skulle vilja vara som honom, och väljer därför att ge honom sitt stöd. Det faktum att Berlusconi är Italiens rikaste man kan möjligtvis öka hans trovärdighet. Det kan antas att Berlusconi inte behöver agera korrupt då han själv har råd att finansiera politiska kampanjer m.m.

Andra aktörer på den politiska arenan tycks ha utgjort svaga motviker mot Berlusconi och Forza Italia. Center-vänsterkoalitionen, Olivträdet, var en splittrad koalition inför parlamentsvalet år 2001, jämfört med det mer strömlinjeformade Forza Italia (Lane 2004:149). Olivträdet såg inte Berlusconi som ett reellt hot och hade enligt vissa bedömare kunnat arbeta hårdare för att bilda opinion (Ginsborg 2004:89f). Enskilda politiska motståndare kan också, genom att utgöra svaga motviker, tänkas ha bidragit till Berlusconis fortsatta stöd. Ett exempel är Massimo D’Alema, vänsterdemokraternas ledare, som sägs ha varit övertygad om att han hade Berlusconi där han ville inför parlamentsvalet 2001 (ibid).

Massmedier som aktörer kan antas ha ett starkt inflytande på de italienska väljarna.¹⁷ Italien anses vara ett ”visuellt” land där få människor läser dagstidningar och där fenomenet kvällstidningar inte existerar (Jones 2004:137f). Huvudparten av italienarnas nyhetsinformation inhämtas via TV-medier (Jones 2004:146).¹⁸ Därmed är de nyheter som förmedlas där, och det sätt som dessa presenteras på, oerhört väsentlig för italienarnas uppfattning om samhällseliga förhållanden i landet. I början av 1980-talet köpte Berlusconi flera kommersiella TV-kanaler. Berlusconis mediebolag, tidigare *Fininvest* nu *Mediaset*, dominerar marknaden för privata TV-bolag, vilket har haft stort

¹⁶ Liksom många andra italienare är Berlusconi en dedikerad fotbollsfantast. År 1986 förvärvade han sin favoritklubb AC Milan och har, idrottsmässigt sett, relativt lyckosamt drivit föreningen. Vid bildandet av sitt politiska parti valde Berlusconi att koppla samman fotboll och politik bl.a. genom att namnge partiet efter de italienska fansens hejarop när landslaget spelar match: ”Forza Italia” (”Kom igen Italien!”). Inledningsvis kallades även partiets parlamentariker ”azzurri” (blå) efter färgen på landslagets tröjor (Jones 2004:101). Berlusconi använder ofta fotbollstermer i sin politiska retorik, vilket flera forskare har studerat (bl.a. Porro & Russo 2001).

¹⁷ Att massmedier faktiskt har inflytande vid allmänna val visar bl.a. en undersökning efter parlamentsvalet 2001. Närmare 45 procent av de italienska hemmafruarna, som i sig utgör en väsentlig grupp, röstade på center-högerpartier i allmänhet och på Forza Italia i synnerhet (Ginsborg 2004:98). Ju mer dessa kvinnor såg på TV, desto större var chansen att de röstade på Berlusconis parti. Av dem som tittade på TV i mer än tre timmar om dagen röstade 42,3 procent på Forza Italia, medan endast 31,6 procent av de som tittade på TV en till två timmar per dag röstade på samma parti (ibid).

¹⁸ Italienarna är det europeiska folk som ser mest på TV. År 2002 tittade den genomsnittlige italienaren på 3h och 50 min TV/dag (Ginsborg 2004:106).

inflytande på hans politiska karriär. TV-kanalerna har inte endast använts som forum för Berlusconi's politiska kampanjer. Nyhetsprogrammen på dessa kanaler har dessutom ofta vinklats till Berlusconi's fördel. Berlusconi har i egenskap av premiärminister även stort inflytande över de statliga TV-kanalerna. Undersökningar visar t.ex. att 70 procent av den nyhetstid som gick till politiker på den statliga kanalen RAI 1, ägnades åt regeringspartierna år 2003 (Lane 2004:169). *Reporters without borders*, en organisation vars syfte är att försvara informations- och pressfrihet, ansåg i sin årsrapport i maj år 2003 att:

”Diversity of news is not guaranteed in Italy, the only major Western democracy where most of the broadcasting media, both privately and publicly owned, are directly or indirectly in the hands of the government” (www.rsf.org).

Enligt della Porta bidrar detta starka politiska inflytande över massmedierna i Italien, till en försvagning av samhällets försvar mot politisk korruption (della Porta & Vannucci 1999:121).

6 Rolandas Paksas och politisk korrupcion i Litauen

Rolandas Paksas, ingenjör och konstflygare, gav sig in i den litauiska politiken i mitten av 1990-talet. Inledningsvis tillhörde han partiet Liberala Unionen, men blev snart ledare för det nybildade Liberaldemokraterna, ett parti som till stor del byggdes upp kring honom. Efter att ha tjänat som premiärminister två gånger¹⁹ och borgmästare i Vilnius stad, kandiderade han till presidentposten²⁰ år 2002. Paksas bedrev en kostsam valkampanj som i huvudsak finansierades av den ryske affärsmannen Jurij Borisov, en man vars helikopterbolag Avia Baltica bl.a. hade gjort vapenaffärer med Sudan (*ELTA* 3-5/12-2003, *Economist* 10/1-2004). Det fanns även kopplingar mellan Borisov och den ryska PR-firman Almax, ett företag som i sin tur sades ha kopplingar till den ryska säkerhetstjänsten (*ELTA* 28-29/11-2003). Budskapet i Paksas valkampanj fokuserade på frågor om korrupcion och fattigdom i Litauen och kritiserade hårt den sittande regeringen (se t.ex. *Economist* 11/1-2003). Under sitt intensiva kampanjande runt om i landet utlovade Paksas högre pensioner och lägre skatter, trots att det är frågor som ligger utanför en litauisk presidents befogenheter. Han erhöll starkt stöd från stora delar av landsortsbefolkningen och vann överraskande valet över den huvudsakliga motkandidaten, den sittande presidenten Valdas Adamkus²¹, som hade backats upp av stora delar av den politiska eliten.

Efter att Paksas överraskande segrade i presidentvalet, började kampanjfinansiären Borisov sätta press på Paksas för att få utdelning för sina ”investeringar”. Borisov erhöll bl.a. litauiskt medborgarskap på rekordtid och under oklara omständigheter, samt utnämndes till presidentrådgivare. Massiv kritik riktades dock mot det senare beslutet och utnämningen togs tillbaka inom ett dygn (*ELTA* 24-29/3-2004). Paksas relation med Borisov och andra ljusskygga kontakter ledde till att en förundersökning inleddes mot presidenten i november 2003. Presidenten förnekade dock brott och sade sig vara offer för

¹⁹ Paksas var premiärminister i 8 månader 1999 innan han avgick i protest mot utförsäljningen av landets största företag, oljeraffinaderiet Mazeikiu Nafta. Han inledde en andra period på posten år 2000 men hoppade återigen av efter ett par månader. Den här gången efter meningsskiljaktigheter i koalitionsregeringen.

²⁰ Litauens president är folkvald, men är inte självständig i förhållande till parlamentet (Karvonen 2003:60).

²¹ Adamkus lämnade Litauen som tonåring för att bosätta sig i USA, där han sedan bodde i mer än 50 år. I mitten av 1990-talet återvände han till Litauen och valdes till landets president 1998. Adamkus anses, även av sina politiska motståndare, vara en ärlig och icke-korrumperad man.

”dubbelmoral” och ”förfälskning” av dokument (*Dagens Nyheter* 6/4-2004). Den 9 april 2004 fälldes Rolandas Paksas genom riksrettsåtal för att på tre punkter ha brutit mot landets konstitution och avsattes därefter från presidentposten.²²

6.1 Bakomliggande faktorer till acceptans av politisk korruption

Den litauiske presidenten Rolandas Paksas avsattes, som första president i Europa, genom riksrettsåtal i april 2004. Han hade huvudparten av den litauiska politiska eliten emot sig under processens gång, men delar av befolkningen valde att fortsätta stödja honom. Hur kom det sig att förhållandevis stora delar av den litauiska befolkningen gav sitt stöd till Paksas, trots att han bevisligen hade handlat korrupt?

6.1.1 Strukturella faktorer

I den korruptionslitteratur som behandlar forna Öst- och Centraleuropa hävdas det ofta att grunden till den politiska korruptionen i dessa stater främst återfinns i sovjetregimens tungrodda samhällssystem, något som krävde en viss grad av korruption för att överhuvudtaget fungera (Miller et al. 2001:9). Denna systematiserade korruption sägs nu vara svår att göra sig av med.²³ Å ena sidan kan en eventuell ”korruptionskultur” i postsocialistiska stater medföra att medborgarna är mer toleranta för politisk korruption än i andra stater. Å andra sidan kan det istället vara så att medborgarna har tröttnat på korrumpade politiker och vill att förändringar ska komma till stånd. I det studerade Paksasfallet tycks det senare påståendet ligga närmast verkligheten. Den litauiska befolkningen är, enligt en opinionsundersökning, mindre nöjda med sina ledande politiker jämfört med medborgare i andra stater i forna Öst- och Centraleuropa (Krickus 2004:1). Undersökningen visar att just korruption är en av de huvudsakliga källorna till oro (ibid).²⁴ Andra opinionsundersökningar visar vidare att en majoritet av väljarna i regionen anser att politiker i huvudsak intresserar sig för att skaffa sig egna privilegier istället för att söka göra vad de tror är bäst för landet (Miller et al. 2001:62). De litauer som valde att fortsätta stödja Paksas kan således tänkas ha tröttnat på denna

²² Han dömdes för att på felaktiga grunder ha garanterat litauiskt medborgarskap till Jurij Borisov, för att ha läckt hemliga uppgifter och för att ha påverkat aktieägare att sälja sina aktier till kretsen kring presidenten (*Lithuanian Parliamentary Mirror* 6/4-2004).

²³ Ivan Krastev hävdar att forna Östeuropa har gått från ett ”give me a favour society” till ett ”give me a bribe society” (2004:7).

²⁴ Oron kan sägas vara befogad då den mest korrumpade regionen i världen 1996-99 var CIS-staterna, enligt Världsbanken (Holmes 2003:193).

systematiserade korruptionskultur. Den etablerade politiska eliten i Litauen kan sägas ha fått symbolisera ”status quo” medan Paksas har ansetts stå utanför detta, med hopp om förändring knutet till honom, vilket starkt kan tänkas ha bidragit till hans popularitet bland vissa delar av befolkningen.

Inrättandet av landets nya konstitution efter självständigheten 1991 gick snabbt och beslutades till stor del av den politiska eliten (Gelazis 2001:166ff). Kombinationen av medborgarnas begränsade möjlighet till medbestämmande och den relativa enkelhet med vilken konstitutionen går att ändra på har, enligt Nida Gelazis, lett till att politiker lätt ger efter för populistiska tendenser (ibid). Vissa av landets politiska partier spelar på allmänhetens förvirring och ägnar sig till stor del åt att framhålla enskilda kandidater istället för att framhålla en tydlig ideologi (ibid). Detta överensstämmer väl med Paksas som bl.a. i sin valkampanj inför presidentvalet utlovade vissa inrikespolitiska åtgärder för att locka svaga samhällsgrupper att rösta på honom, trots att dessa områden inte låg under presidentens befogenheter.

Litauen är ett *katolskt* land, vilket liksom i Italien skulle kunna tänkas påverka graden av acceptans av politisk korruption. Den katolska kyrkan har en stark position i det litauiska samhället trots, eller kanske tack vare, att den förtrycktes under den sovjetiska ockupationen av landet. Huruvida denna institution har inflytande över politikernas eventuella dåliga moral, samt medborgarnas vilja att acceptera denna, diskuteras sällan eller aldrig i litteraturen på området. Men om kopplingar mellan den katolska kyrkans sätt att förlåta synder och medborgarnas val att förlåta sina politiker kan skönjas i Italien, är det inte helt otänkbart att så även skulle kunna vara fallet i Litauen.

6.1.2 Ekonomisk utveckling

Den *ojämna ekonomiska utvecklingen* i Litauen får antas vara en tungt vägande samhällsstrukturell omständighet som har legat till grund för Paksas fortsatta stöd bland allmänheten. Enligt Almond och Verba är en positiv ekonomisk utveckling särskilt viktigt i postauktoritära regimer, eftersom effektivitet och materiell prestation värderas högt och eventuella ekonomiska misslyckanden riskerar att försvaga regimens legitimitet (Plasser & Ulram 1996:3). Trots att Litauen på senare år har haft en stark ekonomisk utveckling och t.o.m. toppade ”Europaligan” vad gäller BNP-tillväxt år 2002/2003 (”Den baltiska tigern” 2004:1), har denna utveckling inte kommit alla medborgare till gagn. Investeringar har koncentrerats till de större städerna, där unga, välutbildade människor har kunnat dra fördel av övergången från planekonomi till marknadsekonomi.²⁵ Förändringarna på landsbygden har däremot gått

²⁵ Övergången från planekonomi till marknadsekonomi i Litauen öppnade upp för flera möjligheter till korruption. Utförsäljningen av flera av Litauens största företag karaktäriserades av flera oklara omständigheter, där de med inblick i affärerna hade en klar konkurrensfördel.

väsentligt långsammare, och missnöjet har brett ut sig bland landsortsbefolkningen som inte har fått sina förhoppningar om en bättre framtid uppfyllda. De etablerade politikerna, vissa med förflutet inom den forna kommunistregimen, har i stor utsträckning fått bära ansvaret för denna ojämna välfärdsutveckling och deras trovärdighet har minskat. Paksas, som riktade sin valkampanj till svagare grupper i samhället, har antagligen lyckats locka många ur denna grupp att ge honom sitt fortsatta stöd.

6.1.2 Aktörsfaktorer

Rolandas Paksas själv väger förstås tungt som aktör vad gäller hans fortsatta stöd bland medborgarna. Inför presidentvalet 2002 valde Paksas att särskilt rikta sig till svaga samhällsgrupper såsom landsortsbefolkning och pensionärer. Trots att en litauisk president har begränsat inflytande över inrikespolitiska frågor, fokuserade kampanjen på områden som t.ex. brottslighet, korruption, arbetslöshet och pensioner (se t.ex. *Economist* 11/1-2003). Paksas erhöll stöd från en väsentlig del av befolkningen, däribland stora delar av minoritets-grupperna ryssar och polacker.²⁶ Under de månader som Paksas stod anklagad för att ha brutit mot konstitutionen ägnade han sin tid åt att resa runt i landet för att hålla stödet uppe hos dessa väljare, vilket han lyckades med då opinionsmätningar visade att 40 procent av väljarna fortfarande gav honom sitt stöd när riksriktprocessen var i sitt mest intensiva skede (*Economist* 10/4-2004). Paksas populistiska retorik och aktiva kampanjarbete kan tänkas vara en betydande del i förklaringen till varför han erhöll fortsatt starkt folkligt stöd trots korruptionsanklagelser.

Huruvida det var Paksas själv eller intressen bakom honom som hade starkast inflytande över hans politiska förehavanden är oklart. Tydligt var dock att den ryske affärsmannen *Jurij Borisov* spelade en avgörande roll i uppbringandet av Paksas popularitet. Den omfattande valkampanj som Paksas bedrev inför presidentvalet 2002 samt de många resor som han genomförde under tiden för förundersökningen emot honom, för att hålla sitt väljarstöd uppe, bekostades i huvudsak av Borisov (se ovan). Efter att Paksas anklagats för politisk korruption, arbetade Borisov och andra i kretsen kring presidenten för att behålla människors sympatier för honom. Denna grupp bidrog, enligt Vytautas Landsbergis,²⁷ till att en felaktig bild av den pågående processen sändes ut. Frågan vinklades från att gälla politisk korruption till att behandla huruvida

Ivan Krastev hävdar att majoriteten av allmänheten i vissa forna Öst- och Centraleuropeiska stater anser att korruption är ett direkt resultat av marknadsreformer (Miller et al. 2001:141).

²⁶ Andelen minoritetsgrupper i Litauen är mindre än i Estland och Lettland. Totalt tillhör knappt 20 procent av befolkningen en minoritetsgrupp, varav polacker och ryssar utgör de största grupperna (Litauens statistiska centralbyrå).

²⁷ Musikprofessorn Landsbergis var ledare för frihetsrörelsen *Sajudis* under slutskedet av den sovjetiska ockupationstiden och en av de mest centrala aktörerna i Litauens moderna historia.

presidenten var god eller ond, vilket enligt Landsbergis bidrog till att Paksas vann ”enkla” människors sympatier (*Baltic Times* 12-18/2-2004).

Andra politiker och politiska partier utgjorde svaga motvikt mot Paksas inför presidentvalet år 2002. Många av dem som tillhörde den politiska eliten räknade med att den sittande presidenten Adamkus skulle återväljas och ägnade därför inte mycket tid åt kampanjen. Under riksprocessen hade flera ledande politiker lärt sig av läxan och gick nu till angrepp mot Paksas. Huvudparten av den politiska eliten, ledande akademiker och t.o.m. ledande företrädare för kyrkan bad Paksas att han skulle avgå självmant (Krickus 2004:6). Enligt Leslie Holmes fanns det under sovjettiden en utbredd ”vi och dem”-attityd, som till viss del lever kvar än idag (2003:196). Med ”dem” menas de som arbetar för staten och ”vi” är övriga medborgare. Det finns en skarp gräns mellan det offentliga, som starkt misstros, och det privata, som respekteras (ibid). Då Paksas i samband med utredningarna mot honom angreps av stora delar av ”dem”-gruppen, kanske delar av befolkningen snarare ansåg att han tillhörde deras grupp och därför valde att ge honom sitt stöd.

Det forna Sovjetunionen var politiskt korrumpert i stor utsträckning (Holmes 2003:194). *Massmedierna* censurerades och hade små möjligheter att rapportera om korruptionsproblematiken i landet. Dagens litauiska medier är däremot obundna och Paksas förehavanden var flitigt omskrivna under tiden för riksprocessen. Landets största dagstidning, *Lietuvos Rytas*, liksom de rikstäckande etermedierna delade den politiska elitens förhållningssätt till Paksas-affären, medan den näst största tidningen, *Respublika*, periodvis hade en mer Paksasvänlig profil. Huruvida landets massmedier påverkade stödet för Paksas är svårt att avgöra och inga studier finns att tillgå på området.

7 CDU/Helmut Kohl och politisk korrupktion i Tyskland

Förbundsrepubliken Tyskland ansågs under 1990-talet tillhöra de mindre korruperade staterna i Europa. Bilden ändrades något vid sekelskiftet då det avslöjades att ett av landets största partier, det kristdemokratiska CDU, hade tagit emot enorma summor i partistöd utan att registrera dessa, något som strider mot den tyska lagen om partifinansiering.²⁸

CDU har varit det största politiska partiet i Västtyskland under efterkrigstiden och har bl.a. stått för antikommunism och antisocialism och under senare tid även fungerat som motvikt till de gröna.²⁹ CDU:s partiledare under perioden 1973-1998, Helmut Kohl, hade en central plats i tysk politik. Under sina 16 år som förbundskansler var han bl.a. drivande i den snabba tyska återföreningen efter Berlinmurens fall. När partifinansieringsaffären rullades upp i slutet av 1999, kom Kohl att spela en av huvudrollerna i skandalen. Det framkom att han personligen hade tagit emot stora odeklarerade bidrag till CDU och placerat dessa på hemliga bankkonton utomlands (McKay 2003:58ff). Det tycktes emellertid inte som om Kohl hade mottagit några pengar för personligt bruk. Han förnekade vidare att politiska beslut hade ”sålts” till bidragsgivarna, vilket många bedömare trots allt befarade. Kohl vägrade avslöja partistödsdonatorerna, något som enligt massmedierna tydde på att Kohl verkligen hade något att dölja (ibid). Varför inte namnge donatorerna om de ändå inte hade ”köpt” inflytande?

När finansieringsskandalen uppdagades hade Kohl redan avgått som CDU:s ordförande, men nu förlorade han även titeln som hedersordförande i partiet. CDU ålades att betala tillbaka DM 41 miljoner i partistöd från staten och delar härav betalades av Kohl personligen (ibid). Det var inte endast Kohl som var inblandad i partifinansieringsskandalen, utan flera högt uppsatta inom partiet, däribland partiordföranden Wolfgang Schäuble (McKay 2003:59, Seibel 2001:83f). Kohls roll i affären uppmärksammades emellertid i störst utsträckning, då han dels var djupt indragen i skandalen och dels hade en särskilt tung roll inom tysk politik. Partifinansieringsaffären blev inte föremål för någon brottsutredning, vilket många utomstående bedömare ansågs vara märkligt (Seibel 2001:85).

²⁸ Partifinansieringslagen stipulerar att alla bidrag som överstiger EUR 10 225 måste registreras tillsammans med donatorernas namn och adress (McKay 2003:56).

²⁹ CDU värnar om kristna, främst katolska, värden. Familjen har en central roll i partiets politik, men fokus har också legat på lag och ordning.

7.1 Bakomliggande faktorer till acceptans av politisk korruption

I svallvågorna efter partifinansieringsskandalen tappade CDU inledningsvis omkring 15-18 procentenheter av sitt väljarstöd enligt opinionsundersökningar (*Der Spiegel* 2000 nr 9). Redan vid nästkommande förbundsval, år 2002, hade CDU emellertid återhämtat sig och erhöll tillsammans med CSU³⁰ 38,5 procent av rösterna, vilket t.o.m. var något bättre än i föregående val (Roberts 2002:53ff).³¹ Hur kom det sig att CDU relativt omgående återfick sitt stöd trots partifinansieringsskandalen, som enligt vissa bedömare hade nått ”italienska dimensioner” (Moroff 2002:706)? Hade Kohl ensam fått ta på sig hela skulden medan CDU som helhet inte klandrades? Eller glömde tyskarna snabbt bort korruptionsaffären och återfick förtroendet för partiet?

7.1.1 Strukturella faktorer

Politisk korruption sägs vara ett relativt sentida fenomen i Tyskland (McKay 2003:54). Fram till tidigt 1980-tal

”there seemed to be a tradition of Prussian correctness and belief in legality that kept the national political arena above influence based only on money and favouritism” (Blankenburg et al 1989:913).³²

Korruptionslitteraturen som behandlar Tyskland skiljer emellertid på korruption på hög och låg nivå. Det konstateras att landets problem främst rör korruption på högre politisk nivå, medan det är mycket sällsynt inom förvaltningar på lägre nivå (Seibel 1997:86f m.fl.).

Joanna McKay hävdar att det tyska folket har en ”inneboende vördnad” för auktoriteter (2003:61), vilket skulle kunna förklara att viss korruption accepteras. Wolfgang Seibel, professor i statsvetenskap, framhåller å sin sida att tyskar har svårt för att separera politiker från deras politiska mandat. Den anglosaxiska synen att politiskt förtroende följer med ett politiskt mandat, saknas i Tyskland, enligt Seibel (1997:92). Istället identifierar tyskarna viss politik med enskilda politiker, och inte med det system i vilket de verkar. Därmed, konstaterar Seibel, saknar medborgarna nödvändiga instrument att döma en politikers beteende, vilket är förklaringen till att vissa korrumperade politiker i Tyskland döms hårt av allmänheten medan andra inte döms alls (ibid). Seibel citerar vidare Anthony Glees, som hävdar att tyskar generellt har

³⁰ Christliche Soziale Union (CSU), CDU:s bayerska systerparti.

³¹ Förbundsvalet år 2002 vanns av Socialdemokraterna (SDP) med 38,5 procent, tillsammans med de Gröna, 8,6 procent.

³² Den uppmärksammade Flick-affären under 1980-talet avslutade denna period.

svårt för att följa upp skandalöst beteende, då det alltid är av mindre betydelse än den nationalsocialistiska skandalen (Seibel 1997:100).

Hur stort förtroende den tyska allmänheten faktiskt har för sina politiker är oklart. Tydligt är dock att partiloyaliteten inte är lika stark i forna Östtyskland som i de västra delarna (McKay 2003:57). För att fånga dessa väljare krävs stora resurser och ett intensivt kampanjarbete, vilket i sin tur kräver kapitalstarka partier med breda kontaktnät. Det är därmed svårt för nya partier att ta sig in på den politiska arenan, vilket bidrar till att begränsa de tyska väljarnas alternativ.

Huruvida *kyrkan* har influerat den tyska politiska kulturen kommenteras inte i den studerade litteraturen. Visserligen grundar sig CDU:s politik i katolska värden, men då Tyskland som helhet är övervägande lutheranskt får det antas att den förlåtelse-tradition som sägs präglade vissa katolska stater inte i samma utsträckning gäller för Tyskland.

7.1.2 Aktörsfaktorer

CDU själva agerade aktivt för att rentvå sig från korruptionsskandalen. Kohl, som redan innan affären uppdagades hade avgått som partiordförande, blev nu dessutom av med titeln som hedersordförande i partiet. Valet av ny partiordförande föll på östtyska Angelika Merkel, vilket somliga bedömare ansåg vara av symbolisk betydelse (McKay 2003:61). Merkel, en f.d. östtyska som inte hade varit en del av "Kohl-systemet", skulle visa att CDU hade brutit med det förflutna och lämnat korruptionen bakom sig. Härigenom skulle partiet kunna vinna förtroende hos de östtyska väljarna, vilket kan ha varit en taktik som gick hem.

Samtidigt som CDU försökte distansera sig från *Helmut Kohl*, försökte Kohl själv uppbringa moraliskt stöd bland allmänheten för sitt handlande. I sina försök att rättfärdiga sitt agerande använde sig Kohl av en retorik där ära, lojalitet och trovärdighet utgjorde motiv för att inte avslöja partifinansierarna. Han sökte peka på skillnader mellan ett oetiskt *politiskt* beteende och en *personlig* moralisk integritet, något som accepterades av vissa delar av allmänheten (Seibel 2001:87). Kohl betalade dessutom, ur egen ficka, tillbaka viss del av det skadestånd som ålades CDU. Allmänheten kan tänkas ha bedömt detta som en förmildrande omständighet i sin relativt milda dom mot honom och partiet.

Andra politiska partier och ledande politiker kan tänkas ha spelat en stor roll för att CDU lyckades återfå stödet bland allmänheten. De tyska socialdemokraterna gynnades visserligen av partifinansieringsskandalen, då flera av CDU:s väljare inledningsvis övergick till att stödja deras parti istället (McKay

2003:62). Men den socialdemokratiske förbundskanslern Gerhard Schröder ville inte att CDU skulle kollapsa. Eftersom CDU var det enda stora tyska mittenpartiet, fanns det inga konkurrerande partier med snarlika värderingar som utgjorde ett självklart alternativ för missnöjda CDU-väljare. Med hänvisning till landets historia påpekade Schröder att ”for the state of its stability, this country needs a strong party of the democratic right” (ibid). Det ansågs allmänt vara av stor vikt att skydda sig mot de högerextrema tendenser som vid tillfället gjorde sig gällande både i Tyskland och Österrike.³³ Övriga större partier i Tyskland fördömde därför inte CDU helt och hållet, vilket i sin tur kan antas ha påverkat medborgarnas val att ha fortsatt förtroende för dem.

Det var tyska *massmedier* som avslöjade stora delar av parti-finansieringsaffären. Mest aktiv var veckotidskriften *Der Spiegel*, men också tysk dagspress var engagerade i att kommentera skandalen, vilket minskade chanserna för CDU att gå helskinnade ur affären (Moroff 2002:705). Men, som McKay konstaterar; det gynnar medier att avslöja korruption men inte att utrota den, då korruptionen trots allt säljer lösnummer (2003:60). Hur tyska massmedier påverkade medborgarnas syn på affären har inte utretts närmare.

³³ Två partier på den extrema högerkanten, Republikaner och Deutsche Volksunion, hade samtidigt framgångar i vissa tyska delstater och i Österrike hade Jörg Heiders Frihetsparti gått segrande ur valet.

8 Diskussion

Tre fall av politisk korruption har nu studerats, där Silvio Berlusconi, Rolandas Paksas och CDU alla behöll, eller snart återfick, visst stöd från allmänheten efter att korruptionen avslöjats. Syftet med uppsatsen är att öka förståelsen för det faktum att korrumpierade politiker i vissa fall behåller allmänhetens förtroende, något som får anses vara en paradox. Som nämndes inledningsvis är denna typ av samhällsförhållande alltför komplext för att en heltäckande förklaring till fenomenets förekomst ska kunna presenteras. Betydligt fler än tre fall bör studeras för att generella slutsatser ska kunna dras. Politisk korruption tycks dessutom vara extremt kontextberoende, vilket gör det svårt att urskilja generella drag som överensstämmer mellan de studerade empiriska fallen. Några gemensamma linjer kan dock skönjas.

De medborgare som i de belysta fallen har valt att ge sitt stöd till en korrumpierad politiker eller politiskt parti, ses i det här diskussionsavsnittet som varande aktörer. Utgångspunkten är att aktörernas val formas individuellt, men att deras beslut starkt influeras av en övergripande samhällsstruktur. Strukturen påverkar inte bara aktörernas *uppfattning* om korruptionsfallen, utan den påverkar också aktörernas *möjlighet att agera*. Denna strukturella påverkan kan sägas ske genom tre flöden: socialiserande, informerande och begränsande/möjliggörande faktorer. Här följer en indelning av förklaringsfaktorerna i dessa tre grupper och avslutningsvis diskuteras vilka orsaker som kan tänkas väga tyngst i frågan.

8.1 Socialiseringsflödet

Socialiseringsflödet förklarar medborgarnas inskolning i samhället, något som påverkar deras förståelse för olika samhällsfenomen. I två av de studerade staterna, Italien och Litauen, sägs en slags korruptionskultur existera. I litteraturen som behandlar Italien kopplas denna kultur inte sällan samman med den katolska kyrkan, medan den i Litauen förknippas med traditioner som grundar sig i det byråkratiska sovjetiska systemet. Oavsett var denna korruptionskultur har sitt ursprung, kan det faktum att medborgarna är vana vid en viss grad av korruption tänkas påverka deras acceptans av dess förekomst. Denna acceptans tycks emellertid endast sträcka sig till en viss gräns, innan missnöjet tar över. Både Berlusconi och Paksas erhöll väljarstöd i skeden när missnöjet med andra korrumpierade politiker var stort, vilket tyder

på att det finns en gräns för hur mycket korruption som accepteras även i denna typ av samhälle. Tyskland bedöms i litteraturen inte ha någon korruptionskultur att tala om. Tvärtom sägs de ha en tradition av ”preussisk korrekthet”, åtminstone inom den administrativa delen av den offentliga sektorn. Det hävdas att det tyska folket har en ”inneboende vördnad” för auktoriteter, vilket skulle kunna förklara viss acceptans av politisk korruption. Om detta påstående stämmer, kan det vara en del i förklaringen till att en viss del av de tyska politikernas snedsteg accepteras. I Litauen tycks vördnaden för politiker inte vara lika stark. Istället sägs det här finnas en ”vi och dem”-attityd som härstammar från det sovjetiska systemet. En skarp gräns delar det offentliga, som misstros, från det privata, som respekteras. Paksas ansågs utgöra en motvikt mot det politiska etablissemanget, vilket därmed kan ha stärkt hans ställning bland medborgarna.

Det är tveksamt om den typ av korruption som Berlusconi och Paksas delvis har kommit undan med i Italien respektive Litauen, skulle ha accepterats i Tyskland där en striktare politisk kultur råder. En del i förklaringen till att CDU klarade sig undan relativt helskinnat var istället att partifinansieringsskandalen kunde skyllas på en f.d. ledare som partiet nu distanserade sig ifrån. Seibel hävdar att tyskar generellt har svårt att separera enskilda politiker från det system som de verkar i och att tyskar härigenom saknar de instrument som är nödvändiga för att kunna döma politikernas beteenden (se ovan). Seibel tycks mena att tyskar i allmänhet, till skillnad från andra grupper, anpassar sitt förtroende till den enskilde politikern istället för till dennes sociala roll. Det kan jämföras med Staffan Anderssons studie som visar att en grupp svenskar betonade institutionella och kulturella faktorer som avgörande för korruption, medan den individuella moralen ansågs spela mindre roll. Om det finns grund för Seibels påstående tyder det på att de tyska väljarna valde att döma Kohl som korrumpad medan CDU som helhet friades, något som kan ha bidragit till partiets snabbt återvunna stöd.

8.2 Informationsflödet

Väljare som aktörer har möjlighet att påverka och förändra den samhällsliga struktur som de utgör en del av. Det förutsätter dock att aktörerna är medvetna om hur strukturen ser ut och vad de kan göra för att förändra den. Medborgare kan omöjligen göra sig en fullständig bild av den politiska korruptionen i landet. Den information som allmänheten erhåller i ämnet filtreras i stor utsträckning av massmedierna. I takt med att den s.k. ”förtroendepolitiken” har gjort sitt intåg och politikernas individuella karaktär därmed blivit allt viktigare, är mediernas agerande särskilt väsentlig. Aktörernas förtroende för politiker påverkas bl.a. av vad journalister lyckas gräva fram om den politiska korruptionen i landet och hur denna information framställs. Det är således av stor vikt att medierna har möjlighet att agera fritt utan utomstående påverkan.

Vad gäller massmedierna i Tyskland och Litauen tycks dessa ha agerat självständigt och kritiskt i de studerade korruptionsaffärerna. Tyska medier fällde Kohl men inte CDU som helhet, medan litauiska medier i huvudsak var kritiska till Paksas agerande. Italien utgör ett undantagsfall. Berlusconi kontrollerar huvudparten av landets TV-medier, vilka därför i stor utsträckning har hållit en Berlusconi-vänlig profil. Forskare konstaterar att det italienska samhällets försvar gentemot politisk korruption härigenom försvagas (se ovan). Hur medierna framställer korruptionsaffärer kan därmed antas ha stort inflytande över den fortsatta politiska karriären för den anklagade.

Valkampanjer utgör vidare ett betydande verktyg för informationsspridning, men då ”demokratiska politiska processer kostar pengar” har inte alla partier råd att ägna sig åt denna verksamhet i större skala. Vanligtvis har endast stora, etablerade partier och politiker tillräckliga resurser för att nå ut till merparten av befolkningen, vilket begränsar allmänhetens möjlighet att göra sig ett personligt intryck av politikerna. Det begränsar även medborgares möjlighet att erhålla direkt information om samhälleliga förhållanden. Vad gäller de tre föremålen för denna studie, har de alla haft resurser nog att nå ut till den breda allmänheten. Berlusconi, i egenskap av Italiens rikaste man, hade både finansiella resurser och medier på sin sida i strävan efter att vinna sympatier hos det italienska folket. Paksas fick stöd av den ryske affärsmannen Borisov, vilket möjliggjorde hans kampanjturné runt landet. CDU har som ett väl etablerat parti stora egna resurser, och har därtill erhållit betydande summor odeklarerade bidrag. I samtliga studerade fall hade således politikerna/partiet möjligheten att göra sina egna röster hörda på bred front, vilket påverkar deras fortsatta stöd bland allmänheten. Utan dessa hade chanserna att klara sig ifrån allmänhetens fällande dom varit avsevärt mindre.

De studerade politikerna och partiets egna reaktioner på korruptionsanklagelserna skiljer sig något åt. Medan Berlusconi och Paksas har förnekat snedsteg och Berlusconi bl.a. beskyllde domarkåren för att vara ”vänstervriden”, erkände Kohl att han hade tagit emot partistöd för CDU:s räkning, men han vägrade samtidigt avslöja sina finansiärer av lojalitetsskäl. Reaktionerna följer viss logik. Både Berlusconis och Paksas vinnande koncept har varit deras profilering som alternativ till den etablerade politikerkåren, vilket gav dem friheten att neka till anklagelser från denna grupp. Kohl har istället varit en del av denna politikerkår och kunde därmed inte vända sig emot den helt och hållet.

Berlusconi har inte dömts för korruptionsbrott i högsta juridiska instans. Det kan sägas fungera som information till medborgarna, genom rättsväsendet, att han inte har begått något brott. Om Berlusconi hade fällts genom en rättsprocess är sannolikheten större att medborgarnas stöd hade dalat. Paksas avsattes genom en riksprocess, vilket informerade medborgarna om att han, åtminstone i landets elits ögon, var skyldig till brott. Bland svagare samhällsgrupper kan emellertid ”vi-och-dem”-tänkandet ha behållit sitt grepp,

vilket möjliggjorde det fortsatta stödet för Paksas. I CDU-fallet blev inte någon politiker föremål för brottsutredning. Kohl tvingades dock betala en stor del av CDU:s ekonomiska och moraliska skuld, trots att flera andra partimedlemmar var inblandade i skandalen. CDU valde att distansera sig från Kohl för att härigenom rentvå sig från korruptionsstämpeln, något som kan tänkas ha fungerat lyckosamt. Sammanfattningsvis går det att konstatera att det inte alltid spelar roll för allmänhetens eventuella förtroende för en politiker huruvida en fällande korruptionsdom finns eller inte, då andra omständigheter tycks väga tyngre.

8.3 Begränsande och möjliggörande faktorer

Det tredje och sista flödet från strukturer till aktörer - begränsande och möjliggörande faktorer – får anses väga tungt som förklaringsfaktor. I alla tre studerade fall saknades relevanta och likvärdiga politiska alternativ och väljarnas urval var därmed begränsade. I Italien hade de tidigare dominerande kristdemokratiska och kommunistiska partierna försvagats avsevärt genom *mani pulite*-utredningarna under 1990-talet, vilket underlättade Berlusconis inträde på den politiska arenan. Berlusconi utgör en klar motvikt mot ständiga italienska parlamentariska sidbyten, då han nu har varit ”Mr Forza Italia” i drygt tio år. Berlusconi och Forza Italia står, hur märkligt det än kan låta i svenska öron, för viss stabilitet i ett annars splittrat italienskt politiskt system.

Litauen har varit relativt politiskt stabilt under senare år. Många som tillhör samhällets svagare grupper har emellertid inte kunnat dra nytta av den ekonomiska utveckling som Litauen har genomgått, något som särskilt i postauktoritära stater kan leda till regimens försvagade legitimitet. Paksas politiska motståndare hade, tio år efter självständigheten, inte lyckats göra något åt problemet med den ojämna ekonomiska utvecklingen, och berörda väljargrupper kan därför ha ansett Paksas vara en möjlighet till förändring. De litauiska väljarnas stöd för Paksas kan därmed i stor utsträckning ses som en missnöjesyttring mot den etablerade regimen.

I Tyskland fanns inga starka mittenpartier vid sidan av CDU, vilket tydligt påverkade partiets fortsatta stöd. Ledande politikerns rädsla för att missnöjda CDU-anhängare skulle gå över till extrema högerpartier, minskade den politiska elitens kritik mot partiet, vilket i sin tur möjliggjorde för ett fortsatt starkt stöd för CDU. CDU blev visserligen kritiserat för partifinansieringsaffären, men inte i samma utsträckning som Paksas i Litauen.

Alla tre studerade fall inträffade strax efter stora omvälvande nationella händelser: Italiens *mani pulite*-utredningar skakade om landet under 1990-talet; Litauen återupprättade sin självständighet 1991 och de båda tyska staterna återförenades 1990. Vad gäller Italien tycks korruptionsskandalerna ha

föranlett ett allmänt missnöje bland medborgarna, och därmed en önskan att se nya politiker på ledande poster. Även om Berlusconi anklagades för att vara korrumberad, kanske italienarna ansåg honom vara mindre korrumberad än tidigare makthavare. I Litauens fall medförde självständigheten bl.a. förväntningar på en bättre framtid ekonomiskt sätt, något som inte infriades för alla. De svagare grupperna i samhället tappade så småningom visst förtroende för de etablerade politikerna och ville få till stånd förändringar, därav ökade stödet för Paksas. I Tysklands fall är det svårare att se tydliga kopplingar mellan sammanslagningen och CDU:s fortsatta stöd. Här kan det istället tänkas att ovan nämnda brist på alternativa center-högerpartier var den faktor som främst vägde över till CDU:s fördel.

8.4 Ingen ”blind tro” på korrumberade politiker

Avslutningsvis går det att konstatera att aktörers uppfattning om och bedömning av politisk korruption delvis avgörs av socialiserande faktorer såsom politisk kultur samt informerande faktorer som medier och politiska företrädare. Begränsande och möjliggörande faktorer avgör aktörers möjlighet att handla i frågan, d.v.s. om de ska välja att stödja korrumberade politiker och politiska partier eller inte. Missnöje med, och brist på förtroende för, styrande politiker kan föranleda att väljare röstar på en bevisligen korrumberad politiker i hopp om förändring. Brist på alternativ kan leda till att en bevisligen korrumberad politiker eller ett korrumberat parti får fortsatt stöd. Bo Rothstein konstaterar att medborgares förtroende för politiker inte är att jämföra med att medborgare hyser ”blind tro” till dem. Tommy Möller å sin sida menar att legitimitet inte nödvändigtvis behöver medföra förtroende. De medborgare som stödjer korrumberade politiker behöver således inte antas lita helt och fullt på dem. Medborgare ger korrumberade politiker legitimitet genom att stödja dem, något som inte behöver betyda att de har fullt förtroende för dem på det moraliska planet. De kan tänkas acceptera viss politisk korruption om de samtidigt har relativt stort förtroende för dessa politikernas kompetens, åtminstone i förhållande till de alternativ som finns att tillgå. De italienska, litauiska och tyska väljarna behöver därmed inte anses vara vare sig mer lättlurade eller godtrogna än invånare i andra stater. Utifrån rådande struktur erbjöds de helt enkelt inga lämpliga politiska alternativ. Många fler aspekter av detta problem går att diskutera. De tre studerade fallen rör t.ex. uteslutande center-högerpolitiker. Huruvida politisk korruption accepteras i större utsträckning vad gäller politiker och partier från just detta läger har inte studerats inom den befintliga korruptionforskningen, något som vore intressant att ta del av. Korruptionsforskningen har alla möjligheter att expandera vidare då det tycks finnas en aldrig sinande ström smutsiga politiker vid makten.

Referenser

Andersson, Staffan, 2002. *Corruption in Sweden - Exploring Danger Zones and Change*. Umeå: Department of Political Science.

Blankenburg, Erhard, 2002. "From Political Clientelism to Outright Corruption – The Rise of the Scandal Industry", s. 149-165. Kotkin, Stephen – Sajo, Andras. *Political Corruption in Transition: A Sceptic's Handbook*. Budapest: Central European University Press.

Bull, Martin J - Newell, James L (red.), 2003. *Corruption in Contemporary Politics*. New York: Palgrave Macmillian.

della Porta, Donatella – Mény, Yves (red.), 1997. *Democracy and Corruption in Europe*. London: Wellington House.

della Porta, Donatella - Vannucci, Alberto, 1999. *Corrupt Exchanges - Actors, Resources, and Mechanisms of Political Corruption*. NY: Walter de Gruyter, Inc.

De Winter 2003, Bull, Martin J - Newell, James L (red.). *Corruption in Contemporary Politics*. New York: Palgrave Macmillian.

Ds 1999:62. "Hederlighetens pris - en ESO-rapport om korrupktion", *Rapport till Exportgruppen för studier i offentlig ekonomi*. Stockholm: Regeringskansliets offsetcentral.

Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2003. *Metodpraktikan*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Gelazis, Nida, 2001. "Institutional Engineering in Lithuania: Stability through Compromise", s. 165-185. Zielonka, Jan (red.). *Democratic Consolidation in Eastern Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Ginsborg, Paul, 2004. *Silvio Berlusconi – Television, Power and Patrimony*. London: Verso.

Heidenheimer, Arnold, 1970. "Perspectives on the Perception of Corruption", s. 141-154. Heidenheimer, Arnold - Johnston, Michael (red.), 2002. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

- Heidenheimer, Arnold - Johnston, Michael (red.), 2002. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Heywood, Paul (red.), 1997. *Political Corruption*. Oxford: Blackwell.
- Hodess, Robin (red.), 2004. *Global Corruption Report 2004: Special Focus – Political Corruption / Transparency International*. London: Pluto.
- Holmes, Leslie, 2003. "Political Corruption in Central and Eastern Europe", s. 193-207. Bull, Martin J - Newell, James L (red.), 2003. *Corruption in Contemporary Politics*. New York: Palgrave Macmillian.
- Huntington, Samuel P., 1968. "Modernization and Corruption", s. 253-263. Heidenheimer, Arnold - Johnston, Michael (red.), 2002. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Jimenez – Cainzos, 2003, Bull, Martin J - Newell, James L (red.), 2003. *Corruption in Contemporary Politics*. New York: Palgrave Macmillian.
- Johansson, Patrik, 2004. *I skandalers spår - Minskad legitimitet i svensk offentlig sektor*. Göteborg: Kompendiet.
- Jones, Tobias, 2004. *The dark heart of Italy*. New York: North Point Press.
- Karvonen, Lauri, 2003. *Statskick – att bygga demokrati*. Stockholm: SNS Förlag.
- Krastev, Ivan, 2004. *Shifting Obsessions: Three Essays on the Politics of Anticorruption*. New York: Central European University Press.
- Krickus, Richard J., 2004. *The Presidential Crisis In Lithuania: It's Roots and the Russian Factor*. Woodrow Wilson Center for International Scholars.
- Landman, Todd, 2000. *Issues and Methods in Comparative Politics*. NY: Routledge.
- Lane, David, 2004. *Berlusconi's Shadow – Crime, Justice and the Pursuit of Power*. London: Penguin Books Ltd.
- Levi, Margaret – Stoker, Laura, 2000. "Political Trust and Trustworthiness". *Annual Review of Political Science*, nr 3, s. 475-507.
- Lundquist, Lennart, 1987. *Implementation Steering. An Actor-Structure Approach*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1998. *Demokratins väktare*. Lund: Studentlitteratur.

- Lundquist, Lennart, 2001. *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur.
- McKay, Joanna, 2003. "Political Corruption in Germany", s. 53-66. Bull, Martin J - Newell, James L (red.), 2003. *Corruption in Contemporary Politics*. New York: Palgrave Macmillian.
- Miller, William L. – Grodeland, Åse B. – Koshechkina, Tatyana Y., 2001. *A Culture of Corruption? Coping with Government in Post-communist Europe*. Budapest: Central European University Press.
- Miller, William L. – Grodeland, Åse B. – Koshechkina, Tatyana Y., 2002. Bribery or Other Ways of Coping with Officialdom in Post-Communist Eastern Europe, s. 559-581. Heidenheimer, Arnold - Johnston, Michael (red.). *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Moroff, Holger, 2002. "American and German Fund Raising Fiascoes and their Aftermath", s. 687-710. Heidenheimer, Arnold - Johnston, Michael (red.), 2002. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Möller, Tommy, 2000. *Politikens meningslöshet. Om mistro, cynism och utanförskap*. Malmö: Liber.
- Newell, James L. - Bull, Martin J., 2003. "Political Corruption in Italy", s. 37-49. Bull, Martin J - Newell, James L (red.), 2003. *Corruption in Contemporary Politics*. New York: Palgrave Macmillian.
- Nye, Joseph S. 1967. "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis", s. 281-300. Heidenheimer, Arnold - Johnston, Michael (red.), 2002. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Oellers-Frahm, Karin, 2005. "Italy and France: Immunity for the Prime Minister of Italy and the President of the French Republic". *International Journal of Constitutional Law* vol. 3, nr 1, s. 107-115.
- Peters, Guy B., 1998. *Comparative Politics – Theory and Methods*. London: Macmillian Press LTD.
- Plasser, Fritz – Ulram, Peter, 1996. "Measuring Political Culture in East Central Europe. Political Trust and System Support", s. 3-33. Plasser, Fritz – Pribersky, Andreas (red.). *Political Culture in Eastern Central Europe*. Aldershot: Ashgate Publishing Company.
- Porro, Nicola – Russo, Pippo, 2001. "Berlusconi and Other Matters: the Era of 'Football-Politics'". *Journal of Modern Italian Studies* vol. 5, nr 3, s. 348-370.

- Pujas, Véronique – Rhodes, Martin, 2003. "Party Finance and Political Scandal: Comparing Italy, Spain and France", s.739-760. Heidenheimer, Arnold - Johnston, Michael (red.), 2002. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Putnam, Robert D., 1996. *Den fungerande demokratin – Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag.
- Roberts, Geoffrey K., 2002. "Taken at the Flood? The German General Election 2002". *Government and opposition* vol. 38, nr 1, s. 53-72.
- Rose-Ackerman, Susan, 1999. *Corruption and Government - Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose-Ackerman, Susan, 2000. "Is Leaner Government Necessarily Cleaner Government?", s. 87-104. Tulchin, Joseph S. - Espach, Ralph H. (red.), 2000. *Combating Corruption in Latin America*. Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press.
- Rothstein, Bo, 1988. "Aktör-strukturansatsen – ett metodiskt dilemma". *Statsvetenskaplig Tidskrift*, nr 1, s. 27-40.
- Rothstein, Bo, 2003. "Socialt kapital och Sierra Madres skatt", s. 227-243. Holmberg, Sören - Weibull, Lennart (red.), 2003. *Fåfångans Marknad*. SOM-undersökningen 2002, SOM-rapport nr 33.
- Scott, James C., 1969. "Corruption, Machine Politics and Political Change", s.221-231. Heidenheimer, Arnold - Johnston, Michael (red.), 2002. *Political Corruption: Concepts and Contexts*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Seibel, Wolfgang, 1997. "Corruption in the Federal Republic of Germany before and in the wake of Reunification", s.85-102. della Porta, Donatella – Mény, Yves (red.), *Democracy and Corruption in Europe*. London: Wellington House.
- Seibel, Wolfgang, 2001. "Institutional Weaknesses, Ethical Misjudgement: German Christian Democrats and the Kohl Scandal", s. 77-90. Fleming, Jenny – Holland, Ian. *Motivating Ministers to Morality*. Aldershot: Ashgate Publishing Company.
- Sztompka, Piotr, 1998. "Trust, Distrust and Two Paradoxes of Democracy". *European Journal of Social Theory* vol. 1, nr 1, s.19-32.
- Sztompka, Piotr, 1999. *Trust – A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, John B., 2000. *Political Scandal - Power and Visibility in the Media Age*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Welch, Stephen, 1993. *The Concept of Political Culture*. London: St. Martin's Press.

Tidningar

"Berlusconi medarbetare fälld", *Dagens Nyheter*, 11/12-2004.

"Berlusconi nya regering klar", *Dagens Nyheter*, 24/4-2005.

"Litauens president avsatt", *Dagens Nyheter*, 6/4-2004.

"Mr. Rolandas Paksas, President having grossly violated the Constitution, removed from the office of the President", *Lithuanian Parliamentary Mirror*, 6/4-2004.

"Muddling on; Lithuania; The damage done by a president who refuses to go", *the Economist*, 10/1-2004 vol. 370, nr 8357, s. 32.

"Populist watch; Central European nationalism; A populist resurgence in Central Europe", *the Economist*, 10/4-2004 vol. 371, nr 8370, s. 33.

"Schutztruppe gegen die Linke", *der Spiegel*, 28/2-2004 nr 9.

"Stressing morality at a morally defunct time", *the Baltic Times*, 12-18/2-2004.

"Stunt man wins; Lithuania's presidential election", *the Economist*, 11/1-2003 vol. 366, nr 8306, s. 34.

Internetkällor

ELTA, litauisk nyhetsbyrå, 28-29/12-2003, 3-5/12-2003, 24-29/3-2004, www.elta.lt

"Den baltiska tigern", Rapport från Sveriges Ambassad i Vilnius, www.swedenabroad.com/selectImage/21145/Denbaltiskatigern.pdf
Tillgänglig 15/1-2005.

Litauens Statistiska Centralbyrå, www.std.lt

Reporters without borders, www.rsf.org/article.php3?id_article=6521
Tillgänglig 17/5-2005.